

ФИЛОСОФИ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Г.Цэрэн- МУИС-ийн НШУС-ийн Философийн тэнхимийн багш, доктор

Түлхүүр үг: цэцэн мэргэн ухаан, амьдрах урлаг, шүүмжлэлт сэтгэлгээ, бүтээлч сэтгэлгээ

Философи гэж юу вэ? гэдэг асуудлыг философийн ном сурах бичгийн хамгийн эхний бүлэгт авч үзэж, философийн анхны хичээл дээр хариулт өгөхийг оролддог учир хамгийн хялбар асуудал гэж олон хүнд санагдаж магадгүй. Харин үнэн хэрэг дээрээ энэ асуудал бол ихээхэн маргаантай ээдрээтэй асуудал юм.

Философи гэж юу вэ? гэсэн асуудалд хамгийн товчоор болон энгийн байдлаар яаж хариулж болох вэ? Нэр томъёоны утга санаагаар нь хариулж болно.

Философи гэдэг бол үг буюу ойлголт, тодорхой нэр томъёо юм. Гарал үүсэл, утга агуулгын хувьд эртний грек хэлний цэцэн мэргэн оюун ухаанд дурлах (софия-цэцэн мэргэн, фило-дурлах) гэсэн үгнээс гаралтай. Өөрөөр хэлбэл, философи нь эртний грек хэлний "Цэцэн мэргэн ухаанд дурлах" гэсэн үг юм. Энэ үг өөрөө философийн тухай ямар нэг мэдлэг ойлголт өгч чадахгүй. Харин "фило", "софия" гэдэг үг тус бүрдээ эртний грек хэлэнд чухам юуг тэмдэглэдэг байсан, ямар утгаар хэрэглэдэг байсныг болон хэн анх удаа философи гэдэг үгийг ямар утга санаатайгаар хэрэглэснийг наад зах нь тогтоохыг оролдох хэрэгтэй юм.

Үг, нэр томъёог гарал үүслийн талаас нь тайлбарлахад хамгийн гол нь тэдгээрийг түүхэн харьцуулсан хэл шинжлэлийн үүднээс утга санааг нь зөв тогтоох явдал чухал юм. Эрт үеэс эхлээд энгийн хэл ярианд цэцэн мэргэн ухаантай үг, хүний амьдарч буй орчиндоо зохицон өөрчлөгдөж амьдрах урлаг, чадварыг илэрхийлж байсан байна.

Мөн эртний энэтхэг, хятадын хүн төрөлхтний ирээдүйд эргэлзсэн, хүний хувийн хүч чадал, оюун ухаанаас урган гараагүй далдын дээд эзэн тэнгэрийн гаралтай хүчинд л итгэх цэцэн мэргэн ухааныг эртний энэтхэгийн философи, эртний хятадын философи гэж нэрлэдэг. Энэ нь философи үүсэхээс өмнө эртний энэтхэг, хятад, грек болон бусад орнуудад ч байсан "софия" буюу цэцэн мэргэн ухааныг үгийн гарлын хувьд философитой адилтган үзсэнтэй холбоотой. Эртний монголчуудын байгаль газар зүйн болон нийгмийн орчиндоо зохицон амьдрах чадварыг заримдаа эртний монголчуудын философи-гүн ухаан гэж нэрлэсэн ч байдаг.

Амьдралаас урган гарсан бүх асуудлыг шинжлэх ухааны болон философийн онолын тусламжтайгаар шийдвэрлэж болдоггүй, амьдрал тэдгээрээс хэзээ ямагт баян, олон талтай байдаг учир амьдралын туршлага, цэцэн мэргэн ухаан хэзээ ч өөрийн үнэ цэнэ ач холбогдлоо алддаггүй. Гэвч өдөр тутмын амьдралын туршлага "ардын цэцэн мэргэн ухаан" нь философи хийгээд шинжлэх ухааны сэтгэлгээний адил нотолгоо. Үндэслэл хийх түвшинд хүрдэггүй тул амьдралаас урган гарсан асуудлуудыг бас л шийдвэрлэж, тайлбарлаж чаддаггүй.

Энэ байдлаас гарахын тулд цэцэн мэргэн ухааны хязгаарлагдмал, өрөөсгөл талыг даван туулсан системтэй, ерөнхий; үнэн зөв, илуу боловсронгуй мэдлэгийн хэлбэрийг бүтээх эрэл хайгуул хийхэд хүргэдэг. Ийм эрэл хайгуул хийхэд цэцэн мэргэн ухааныг зөвхөн хүндэтгэх, мөрдөх, сонирхох явдал хүрэлцээтэй биш, түүнийг хайрлах, түүнд дурлах шаардлагатай. Аливаа зүйлийг хайрлана гэдэг бол түүнийг нандигнан хадгална, хамгаална гэсэн үг.

Харин аливаа зүйлд дурлана гэдэг бол түүний төлөө өөрийгөө бүхэлд нь зориулна, түүндээ уусаж шингэнэ, түүнтэйгээ адилхан болно гэсэн үг. Цэцэн мэргэн ухааныг

хайрлаж, түүнд дурласнаараа түүнийг сонирхож, цуглуулах, хамгаалах төдийгүй судлах, түүнээс системтэй үнэн зөв, илүү боловсронгуй мэдлэг гаргахад өөрийгөө зориулдаг. Философичдод юмыг танин мэдэх, ухааран ойлгох, үнэнийг олохоос өөр зорилго хүсэл эрмэлзлэл байдаггүй. Эртний Грект "софия" буюу цэцэн мэргэн ухаан нь амьдралын өдөр тутмын асуудлаас холдон хөндийрч, хийсвэр шинжтэй болсон байсан нь чухамдаа тэнд философи сонгодог хэлбэрээрээ анх үүсэхэд нөлөөлсөн нэг гол хүчин зүйл болжээ.

Эртний грекчүүдийг эвдрэл, тэмцэл, дайн байлдааны үед эвлэрүүлдэг, бүх нийтээрээ баясан наадаж цэнгэдэг "Олимпийн наадам"-д алдар нэр хайсан тамирчид, ашиг хонжоо хөөсөн наймаачид, амралт цэнгэл хөөцөлдсөн үзэгч, хөгжөөн дэмжигчид зэрэг өөр өөрийн хүсэл, дур сонирхолд хөтлөгдсөн хүмүүс цуглардгаас гадна тэдэнд алдар нэр, алт мөнгө, зугаа цэнгэл ямар хэрэгтэй, яагаад тэд энэ бүхэнд дуртай байгаагийн учрыг олох, ухааран ойлгох гэж ирсэн цөөхөн хүн байдаг. Тэднийг Пифагор философич гэж нэрлэсэн гэдэг.

Философичид зөвхөн хүний төдийгүй бусад бүх юмс үзэгдлийн олон янз байгаагийн учрыг олох, ухааран ойлгох, улмаар ертөнцийн үүсэл, зүй тогтлын тухай үнэн зөв мэдлэг боловсруулахыг эрмэлздэг. Тийм ч учраас философийг зөвхөн цэцэн мэргэн оюун ухаанд дурлах гэсэн утгатай биш, бас үнэнд дурлах гэсэн утгатай гэж зарим хүмүүс тайлбарладаг.

Мэдлэгийг үнэн зөв, худал хуурамч, шинжлэх ухааны ба шинжлэх ухааны биш, философийн ба философийн биш гэж ангилах, эцэст нь шинжлэх ухааны мэдлэгийг философийн мэдлэгээс ялгах зэрэг нь нэгэнт хуримтлагдсан мэдлэг танин мэдэхүйн зарчимд эргэлздэг, шүүмжлэлтэй ханддаг байхыг шаарддаг. Ийнхүү философи бол эргэцүүлэн бодох шүүн тунгаах үйл ажиллагаа буюу шүүмжлэлт сэтгэлгээ мөн.

Шинжлэх ухааны болон философийн мэдлэг нь тодорхой бөгөөд өөр хоорондоо уялдаа холбоотой, нэг нь нөгөөгөөсөө урган гарч байдаг мэдлэгийн тогтолцоог бий болгоход тэмүүлж байдаг. Мэдлэгийн ийм тогтолцоог судалгааны баялаг материал дээр тулгуурлан хувь хүний бүтээлч шүүмжлэлт сэтгэлгээ бий болгодог. Философи бол тодорхой нэг бодит хүний шүүмжлэлт сэтгэлгээний үр дүнд боловсруулсан өвөрмөц шинэ мэдлэг юм.

Мөн философи гэж юу вэ гэсэн асуудалд түүний үүслийн асуудлыг авч үзэх замаар хариулж болох юм. Энэ өвөрмөц шинэ мэдлэг буюу философи хэзээ, хаана, юунаас, яагаад үүсэв? Философи үүсэх үйл явц дууссан уу? Эсвэл өнөөг хүртэл үргэжилж байгаа, цаашид ч үргэлжлэх үйл явц уу? зэрэг олон асуудлууд тулгарна.

Зарим ном зохиолд философи анх эртний дорно дахины өндөр соёлтой энэтхэг, хятад зэрэг улс орнуудад үүссэн гэдэг. Харин зарим судлаач дорно дахины улс орнуудад шүүмжлэлт сэтгэлгээ парафилософийн, предфилософийн түвшинд хүртэл хөгжиж байсан боловч философи нь сонгодог хэлбэрээрээ эртний Грект үүссэн ба анхны философич бол Фалес мөн гэж үздэг.

Философи сонгодог хэлбэрээрээ ямар учраас хаа нэгэн өөр газар биш чухамдаа Грект үүсэв? Түүний үүсэлд ямар нөхцөл байдал, хүчин зүйлүүд нөлөөлсөн бэ? Эдгээр нээлттэй асуудлыг ямар нэг байдлаар шийдвэрлэж хариулт өгөхдөө философи үүсэхэд нөлөөлсөн урьдчилсан нөхцөл, түүхэн орчин, философийн өөрийн шинж чанарт нөлөөлсөн хүчин зүйлс хоёрыг ялгаж үзэх шаардлага тулгардаг.

Философи үүсэхэд нөлөөлсөн урьдчилсан нөхцөл, түүхэн орчны талаар юуны өмнө дараах зүйлийг тэмдэглэх хэрэгтэй. Үүнд:

Нэгдүгээрт: эртний грект хөдөлмөрийн хуваарь үүсэн хөгжиж боловсронгуй болж, гар урлалын үйлдвэрлэл харьцангуй өндөр түвшинд хүрсэн байсан.

Хоёрдугаарт: Хөдөлмөрийн хуваарийн хөгжилтэй хамт нийгмийн анги давхрагын ялгарал гүнзгийрч, тэдгээрийн хоорондын харилцаа нарийсч, боловсронгуй болсон байсан.

Гуравдугаарт: Боолчлол хөгжиж үйлдвэрлэлд боолын хөдөлмөрийг өргөн ашиглах болсноор нийгмийн гишүүдийн зарим хэсэг болох боол эзэмшигч-язгууртнууд, чөлөөт иргэд оюуны хөдөлмөр эрхлэх бололцоо бүрдэж улмаар оюуны хөдөлмөрийн хуваарь үүсэж утга зохиол, урлаг, спорт эрчимтэй хөгжиж, өндөр түвшинд хүрч байсан.

Дөрөвдүгээрт: Арилжаа худалдаа, хөрөнгө оруулалт, тээвэр, аялал жуулчлалын хөгжилд ашиг орлого, эрсдэлийн тооцоо хийх, оюуны эрэл хайгуул хийсвэр сэтгэлгээний хөгжих тааламжтай орчныг бүрдүүлсэн.

Тавдугаарт: нийгмийн удирдлага, төрийн ардчилсан тогтолцоо, политеист шашин шүтлэг нь нийгмийн дээд давхрааны төлөөлөгчдийн боловсролын хэрэгцээ иргэний чөлөөт байдлыг бий болгосон зэрэг юм.

Мөн эдгээрээс гадна эртний грекүүдийн дунд байсан өөрийнхөө хүүхдэд юм зааж сургадаггүй, харин хойч үеэ бага балчраас нь бие даасан амьдралд дасгах, амьдралын зайлшгүй хэрэгцээт зүйлээ олох хэрэгсэл болж чадахуйц зүйл хийж сургах, аж ахуйгаа хөтлөх арга, эрдэм, дадлага туршлага эзэмшүүлэх зорилгоор айл хөршөөсөө эхлээд алс холын оронд ч явуулдаг, тэд нар нь ч хамгийн наад зах нь заавал нэг зүйл сурч, мэргэжин буцаж ирдэг, уламжлал зан заншил болон, грекүүдийн амьдрал байнга өөрчлөгдөж байдаг догшин ширүүн далай тэнгистэй шууд холбоо, хамааралтай, тэднийг эрс шийдэмгий, уян зөөлөн, шулуун шударга, дайчин зоригтой, эвсэг хамт олонч зан төлөвтэй, эх орондоо халуун хайртай, олон талын мэдлэгтэй, ухаалаг, тайван, авхаалжтай хүмүүс болгон төлөвшүүлдэг байсантай хүн төрөлхтний түүхэн дэх грекийн ер бусын гайхамшиг", өөр хаа нэгэн газар биш чухамдаа грект, зөвхөн философи төдийгүй бусад олон шинжлэх ухаан үүсэж бий болсон явдал холбоотой.

Философи сэтгэлгээ үүсэхээс өмнө хүмүүсийн оюун санаанд шидэт домгийн сэтгэлгээ ноёрхож байсны зэрэгцээ хүй нэгдлийн байгууллын үеийн ёс суртахуун болон сүшиг бишрэлийн хэлбэрүүд, өдөр тутмын практик амьдралын явцад олж авсан ердийн мэдлэг, шинжлэх ухааны мэдлэгийн элементүүд холилдон оршиж байжээ. Домгийн сэтгэлгээ болон шашны үзэл санаатай энгийн мэдлэгтэй шинжлэх ухааны мэдлэгийн элементүүд зөрчилдөх болсон ба энэ зөрчлийг шийдвэрлэх явцад эдгээрээс эрс өөр рациональ, онолын шинжтэй болсон шинэ мэдлэг аажмаар үүссэн нь философи байлаа. Домгийн сэтгэлгээ болон шашин нь ертөнцийг юу төрүүлж, бүтээж, бий болгосон бэ? гэсэн асуултанд хариулахыг оролддог, хариулт өгдөг байсан бол анхны философчид ертөнц юунаас бүтсэн бэ? гэсэн асуултыг тавьж, янз бүрийн хариулт өгч байжээ.

Ёс суртахуун, сүсэг бишрэл нь уламжлалт зан үйл, заншил хийгээд далдын ид шидэнд итгэх итгэл үнэмшилд үнэнч дуулгавартай байхыг шаарддаг бол философи нь уг чанараараа гайхах, эргэлзэх явдал дээр үндэслэн бүх зүйлийг ухааран ойлгохыг эрмэлздэг шүүмжлэлт, бүтээлч сэтгэлгээ юм.

Өдөр тутмын практик амьдралын явцад олж авдаг ердийн мэдлэг болон шинжлэх ухааны мэдлэгийн элементүүд нь юмсын шинж чанар, хэлбэр дүрсийг өөрчлөн амьдралын ердийн хэрэгцээг тооцоолох, хангахад чиглэсэн байдаг бол философи хүний практик хэрэгцээг хангах, шууд ашиг тусаа өгдөггүй, утилитар биш мэдлэг юм. Өөрөөр хэлбэл, ердийн мэдлэг болон байгалийн шинжлэх ухааны мэдлэгийн элементүүд бол хүмүүсийн хийгээд нийгмийн амьдралд зайлшгүй хэрэгтэй бөгөөд ийм мэдлэггүйгээр амьдрал өөрөө үйл ажиллагаа болохын хувьд огт бололцоогүй юм.

Философийн гол зорилго бол юмсыг танин мэдэхээсээ илүү ухааран ойлгох явдалд чиглэсэн байдаг. Чухамдаа ийм л утга санаагаар Пифагор, Платон нар философи гэдэг

ойлголтыг хэрэглэж байжээ. Философичид эхлээд ертөнцийн, бодит байдлын анхдагч эхлэл, шалтгаан, түгээмэл зүй тогтлыг нээн харуулахыг оролдож, өөр өөрсдийнхөө үзэл сургаалыг боловсруулан номлож байлаа. Хожим үеийнхэн нь тэдний философийн сургаалыг метафизик гэж нэрлэсэн ба олон зуун жилийн турш зарим улс оронд өнөөдөр ч философи, метафизик хэмээх ойлголтуудыг адилхан утгаар хэрэглэж байна.

Философи үүсэн хөгжих явцдаа өмнөх үеийнхээ оюуны соёлын гол элементүүд болох шидэт домог, ёс суртахуун, мөн энгийн болон шинжлэх ухааны мэдлэг зэргээс чухам юуг нь өвлөн авав, аль элемент нь философид илүү нөлөө үзүүлэв, үзүүлж байна вэ? гэдгээс шалтгаалан, философи нь янз бүрийн өнгө аяс, төлөв байдал, хэв маягтай плюралист шинжтэй байдаг. Өөрөөр хэлбэл, философийн тогтчихсон, нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн дотоод зөрчилгүй, төгс төгөлдөр, дүр, төрх, стандарт өнөөг хүртэл хараахан бүрэлдэж тогтоогүй байна.

Үүнээс хамааран философийн сургаалын аль нэг систем, урсгал, чиглэлийн тодорхойлох гол шинжийг нь туйлчлах, эсвэл философийн сургаалын олон талт үүрэг функцийг тоочих замаар түүнийг ертөнцийг үзэх үзэл мөн, философи бол иргэний шашин мөн, философи бол үзэл суртал мөн, философи бол шинжлэх ухаан *мөн* гэх зэргээр олон янзаар тодорхойлдог.

Философи тодорхой эрин үеийн бүтээгдэхүүн, эрин үеэ эзэлсэн агуу их үзэл санаа юм. Тэрээр өмнөх үеийнхээ соёлын туршлага ололтыг нэгтгэн дүгнэх болон сэтгэлгээний зарчмыг шинэчлэн боловсруулах замаар шинэ эрин үеийн хөрс суурийг бүрдүүлдэг. Философи нь оюуны соёлын охь манлай, эрин үеэ эзэлсэн агуу их үзэл санаа болохын хувьд байнга өргөжин баяжиж, улам бүр боловсронгуй болж байдаг. Ийм ч учраас философи үүсэх үйл явц нь дуусаагүй, тасралтгүй үргэлжилж байгаа үйл явц гэж үзэж болох юм. Философи сэтгэлгээ нь үүссэн цаг хугацааны хувьд эхлэлтэй үйл явц бөгөөд үүссэн цагаасаа л философи өөрийн төгсгөлийн тухай үзэл санааг өөртөө агуулж төгс шинжлэх ухаан болохыг эрмэлзэж ирсэн.

Философи гэж юу вэ? гэсэн асуултанд хариулт болгож философи сэтгэлгээний онцлог, үүсэлтэй холбоотой хэд хэдэн шинжийг тодорхойлов. Философи нь ертөнцийг үзэх үзэл, үзэл суртал, шинжлэх ухаан, арга зүй мөн болох тухай монгол хэлээр гарсан философийн ном сурах бичигт тодорхой өгүүлсэн байдаг учир давтах шаардлагагүй гэж үзлээ. Гэхдээ аль нэг философид эдгээр болон өөр бусад чухал үйл (функци)-ийн нэг юмуу хэд хэд нь илүү чухалчлагдан, тийнхүү түүний судлах зүйл бусад философи сургаалийнхаас ялгардаг. Орчин үеийн философи чиглэл, сургуулийг хэдэн аравд салбарлан хөгжсөнийг нь харгалзвал хэдэн зууд хүргэн тоолж болох юм. Тэдгээр нь харилцан бие биедээ нөлөөлөх, бие биеэ шүүмжлэх зэрэг янз бүрийн харилцаанд оршдог.

Философийн сургаал олон чиглэл, урсгал, сургуульд хуваагдаж, бас тэдгээр тус бүр нь олон тал, шинж, үүрэг бүхий байдаг нарийн нийлмэл үзэгдэл учир философийн тухай тодорхойлолт олон янз байхад хүргэдэг. Философи сэтгэлгээний хөгжлийн нэг үед зэрэгцэн оршиж байгаа түүний олон урсгал чиглэл философийн судлах зүйл, үүрэг, зорилгыг ойлгох өөр өөрийнхөө ойлголтын үүднээс философийн тухай тодорхойлолт өгдөг учраас тэр нь олон янз байдаг.

Ийм шалтгааны улмаас философийг бүхэлд нь, түүний олон сургаал, урсгал чиглэлийг хамарсан цорын ганц, бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн тодорхойлолт өнөөг хүртэл бий болоогүй юм. Нийт хүн төрөлхтний нэгдмэл нэг философи байхгүй. Ер нь тийм философи бий болох бололцоогүй энэ нөхцөл байдлыг үндэс болгоод хоорондоо өрсөлдөн оршдог тэдгээр сургаалын талаар нэгдмэл нэг (интеграль) тодорхойлолт байх бололцоогүй гэдэг философич цөөнгүй байдаг.

Гэхдээ философийн тухай ерөнхий нэг тодорхойлолт өгөх оролдлогууд ч философийн түүхэнд байсан юм. XX зууны дунд үе хүртэл философи бол ахуй ба танин мэдэхүйн түгээмэл зарчмуудын тухай сургаал, байгаль, нийгэм, сэтгэхүйн хамгийн ерөнхий хуулиудын тухай шинжлэх ухаан, материаллаг ба санаалаг зүйлсийн харьцааны тухай сургаал мөн гэсэн тодорхойлолт өргөн дэлгэрч, философийн сургалт судалгаанд хүчтэй нөлөө үзүүлэх болжээ. Гэвч ийм тодорхойлолт зөвхөн метафизик философийн янз бүрийн чиглэлд хамаарч чадах бөгөөд харин уламжлалт болон уламжлалт биш философийн янз бүрийн сургаалд хамаарч чадахгүй юм.

Хэдийгээр философи хоорондоо ихээхэн ялгаа бүхий олон урсгал чиглэлтэй ч гэсэн тэдгээр нь судлах зүйлийн хувьд хоорондоо нийтлэг ба ялгаа бүхий тодорхой бүтэцтэй байдаг. Тухайлбал XIX зуунаас өмнөх философийн аливаа сургаал ахуйн тухай сургаал (онтологи), танин мэдэхүйн онол (гносеологи), хүн, нийгэм түүхийг үзэх үзэл (этика, эстетика, аксиологи, нийгмийн философи) гэж нэрлэгддэг харьцангуй биеэ даасан бүрэлдэхүүн хэсгүүдээс тогтдог. Харин түүнээс хойш ийм бүтэц бүрэлдэхүүн бүхий философиос гадна хүний орших аргыг нөхцөлдүүлэгч өөр өөр хүчин зүйлийг онцолдог янз бүрийн философи гарч ирэх болжээ. Үүнтэй холбоотойгоор "уламжлалт философи", "уламжлалт биш философи" тэдэг хоёр ойлголт философийн ертөнцөд бий болсон юм.

Өнөө үед философийн мэдлэгийн бүрэлдэхүүн хэсгүүд нь харьцангуй бие даасан шинжлэх ухаан, судалгааны салбарууд болж хувирчээ. Үүний нэг жишээ бол философийн мэдлэгийн бүтэцэд сүүлийн үед философийн түүхийн судалгаа томоохон байр суурь эзэлдэг бие даасан судалгааны чиглэл болсон явдал юм. XX зууны эхэн үеэс эхлээд тодорхой шинжлэх ухааны болон хүмүүсийн үйл ажиллагааны тодорхой нэг салбар, нийгмийн амьдралын тодорхой хүрээний философийн асуудлуудыг судлан боловсруулдаг философийн уламжлалт биш салбар ухаанууд үүсэн буй болж эрчимтэй хөгжиж байна.

Философи олон зуун жилийн баялаг түүхтэй бөгөөд хүн төрөлхтний сэтгэлгээний агуу их ололтуудын цуглуулга, хосгүй үнэт өв сан юм. Философи сэтгэлгээний хөгжилд давтагдашгүй хувь нэмэр оруулсан сэтгэгч бүр оюуны соёлын түүхэн дэх агуу их хүн болдог. Философийн аливаа шинэ үзэл санаа, сургаал бүр тухайн цаг үедээ бүхний анхаарлыг татаж, боловсролтой, соёлтой өч төчнөөн хүний оюун ухааныг эзэмддэг гайхамшигт нээлт, бүтээл болж байдаг.

Аливаа ард түмэн зөвхөн өөрийн түүхийн төдийгүй хүн төрөлхтний түүхийн хөгжилд хувь нэмэр оруулсан суут ухаантнаараа бахархаж, тэдний үлдээсэн оюуны өв санг хойч үедээ эзэмшүүлэхийг эрмэлзэж, түүнийг хөгжил дэвшлийн үндэс, сайн сайхны эх сурвалж мөн гэж үздэг. Ийм ч учраас түүхийн бүх үеийн турш боловсрол, хүмүүжил олгохдоо суут сэтгэгчдийн бүтээсэн шинжлэх ухаан, техникийн их нээлтүүдтэй танилцахын зэрэгцээ агуу их философчдын үзэл санаа, сургаалыг судлуулдаг уламжлалтай бөгөөд ихэнх томоохон философчид ч өөрсдөө багш, сурган хүмүүжүүлэгч байжээ.

Философийг судлах, сурталчлах, эзэмшин суралцах ажиллагаа тухайн нэг улс орон дахь нийгмийн байгуулал, улс төрийн дэглэм, төрийн тогтолцооноос хамааран янз бүрийн хэлбэр зохион байгуулалттай байдаг. Уламжлалт болон тоталитар улс төр, нийгмийн тогтолцоотой улс орнуудад төрийн албан ёсны үзэл суртал, түүнийг хамгаалж зөвтгөсөн философийг цорын ганц үнэн зөв сургаал гэж үзэл сурталжуулан, баримтлан сурталчилж, түүнд төвлөрсөн удирдлагаар хяналт тавьдаг. Философи бол сэтгэлгээний тодорхой арга зүй эзэмшүүлэхийн зэрэгцээ улс төрийн үзэл сурталын нэгдмэл байр суурь бүхий хүмүүжилтэй иргэн төлөвшүүлэх чухал хэрэгсэл болдогтой энэ нь холбоотой юм.

Үзэл санаагаа чөлөөтэй сонгох эрхийг хуульчлан тогтоосон нийгэмд иргэний энэ эрхийг хангахын тулд философийн сургалтын агуулгыг болон зохион байгуулалтын хэлбэрийг нэлээд чөлөөтэй болгож өөрчилдөг. Үзэл бодлоо сонгох эрх чөлөөг эдлэх боломж бүрдүүлэхийн тулд философийг түүхчилсэн байдлаар зааж, түүхийн янз бүрийн үеийн томоохон сэтгэгчдийн сургаалтай танилцуулан, суралцагчид өөрсдөө сонголт хийх, эсвэл философийн янз бүрийн урсгал чиглэлийг сургууль, тэнхим санал болгож, суралцагчид сонголт хийн аль нэгийг нь заавал судлах хэлбэрийг дэлхийн олон улс орнуудад өргөн ашигладаг. Манай улсын их, дээд сургуулиудын философийн хичээлийн сургалтанд ч энэ хоёр хэлбэрийг хэрэглэх хандлага ажиглагдаж байна.

Философи нь хувь хүний бүтээлч сэтгэлгээг хөгжүүлэх, хүн өөрийгөө танин мэдэх, өөрийгөө шинжих, өөрийгөө шүүмжлэх, өөртөө туслах ухаантай болох зэрэг олон үүрэгтэй.

Бүтээлч сэтгэлгээ нь эргэцүүлэн бодохуйгаас эхлэлтэй. Эргэцүүлэн бодохуйд суралцаагүйн улмаас хүмүүс амьдралдаа олон алдаа гаргадаг. Үүний жишээ нь, үндэслэлгүй дүгнэлт хийх, шалтгаан ба үр дагавар, агуулга ба хэлбэрийг хольж хутган төөрөлдөх, асуудалд уян хатан бус хөшүүн хойрго хандах, харилцан буулт хийх чадваргүй байдал гэх мэт олон зүйл байна.

Бүтээлч сэтгэлгээ нь олон талын мэргэшил, эсвэл авьяас чадвараар тодорхойлогддоггүй бөгөөд бүтээлийн тоо хэмжээ ч тухайн хүний хэр бүтээлчийг тодорхойлдоггүй. Мөн сэтгэн бодох чадвар ч дангаараа хүний бүтээлч эсэхийг тодорхойлдоггүй юм.

Ухаалаг хүн бүтээлчээр сэтгэнэ. Бүтээлчээр сэтгэгчид л шинэ санааг үүсгэж, шинэ зүйлийг эрж олохдоо ямар нэг үзэлд хүлэгдэхгүй чөлөөтэй бусадын үзэл бодлыг хүндэтгэн, бас өөрийнхөөрөө байж чаддаг. Бүтээлч сэтгэлгээ нь бидний өдөр тутмын амьдралын салшгүй нэг хэсэг байх хэрэгцээ улам өсч буй. Бүтээлч хүн гэдэг бол бүтээлч сэтгэлгээтэй хүн юм. Бүтээлчээр сэтгэх чадвар нь хүнд төрөлхөөс заяагдсан байдаг, түүнийг гагцхүү хөгжүүлэх хэрэгтэй, сайн сэтгэх чадвар нь ямар нэгэн бурхнаас өгсөн ид шид биш, харин оюун ухааны шүүмжлэлт үйл ажиллагааны үр дүн юм.

Философийг судалснаар түүнийг эзэмшсэн иргэдэд бүтээлч сэтгэлгээ төлөвшиж, бусдын үзэл баримтлалыг ойлгодог, хүндэтгэн үздэг чадвартай болдог. Энэ чадвар нь олон ургагч үзэл бүхий иргэний нийгмийн шинэ харилцаа төлөвшихөд чухал ач холбогдолтой юм.